

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Štrukelj

Sociološki vidiki nadomestnega materinstva

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

UNIVERZA V LJUBLJANI
FAKULTETA ZA DRUŽBENE VEDE

Nika Štrukelj

Mentorica: red. prof. dr. Tanja Rener

Sociološki vidiki nadomestnega materinstva

Diplomsko delo

Ljubljana, 2014

Zahvala

Hvala očetu, mami in fantu za vso pomoč, potrpljenje in podporo tekom študija in nastajanja diplomske naloge.

Sociološki vidiki nadomestnega materinstva

Z novimi reproduktivnimi tehnologijami so se pojavili novi načini spočetja otrok za pare, ki ne morejo zanositi po naravni poti. Eden izmed načinov preseganja brezotročnosti je tudi nadomestno materinstvo, za katerega se največkrat odločajo pari, ki želijo, da bi vsaj eden od partnerjev imel genetsko vez z otrokom. Navkljub nedvomno pozitivnim učinkom nadomestno materinstvo po drugi strani sproža vrsto moralnih, etičnih in pravnih vprašanj. Nemalokrat prihaja do tega, da je nadomestno materinstvo ponekod stigmatizirano, saj so njegovi pozitivni vidiki nemalokrat spregledani.

Države po svetu imajo različen odnos do nadomestnega materinstva. Nekatere ga striktno prepovedujejo ali dovoljujejo le določeno obliko nadomestnega materinstva, druge ga dovoljujejo le za heteroseksualne pare in tretje dovoljujejo le neplačano nadomestno materinstvo. V nekaterih državah se je iz nadomestnega materinstva razvil pravi medicinski turizem za pare, ki si želijo otroka.

V Sloveniji je prepovedana biomedicinska pomoč pri izvedbi nadomestnega materinstva, ni pa striktno zakonsko prepovedano. Zakon želi s prepovedjo zaščititi tako otroka kot nadomestno mater oziroma nameravana starša, saj se skupaj z nadomestnim materinstvom lahko pojavljajo tudi negativne posledice, ki prizadenejo vse vpletene.

Ključne besede: nadomestno materinstvo, neplodnost, izkoriščanje, nadomestna mati, nameravani starši.

Sociological aspects of surrogate motherhood

New reproductive technologies have brought new ways of conceiving a child for couples who can not conceive in a natural way. One of the ways of exceeding childlessness is surrogate motherhood which is often used by couples who wish for at least one genetic bond with the child. Despite undoubtedly positive effects, surrogate motherhood raises a number of moral, ethical and legal issues. It often comes to stigmatising surrogate motherhood in some countries because its positive aspects are overlooked.

Countries around the world have different attitudes toward surrogate motherhood. In some countries it is strictly forbidden, elsewhere one specific form of surrogacy is allowed, in others it is allowed only for heterosexual couples and in some countries only unpaid surrogacy is allowed. In some countries surrogate motherhood has become real medical tourism for couples who want a child.

In Slovenia, biomedical assistance in the process of surrogate motherhood is prohibited, but surrogacy is not strictly prohibited by law. With prohibition the law wants to protect the child, surrogate mother and also the intended parents, because surrogate motherhood can cause some negative consequences, which can affect everyone involved in the process.

Key words: surrogate motherhood, infertility, exploitation, surrogate mother, intended parents.

KAZALO

1 Uvod.....	6
2 Opredelitev pojma nadomestnega materinstva	8
3 Oblike nadomestnega materinstva	9
3.1 Tradicionalno in gestacijsko nadomestno materinstvo.....	9
3.2. Odplačno in neodplačno nadomestno materinstvo	10
4 Zgodovina nadomestnega materinstva	11
5 Posledice in problemi nadomestnega materinstva	13
6 Dejavniki odločanja za nadomestno materinstvo	17
6.1 Z vidika nadomestne matere.....	17
6.2 Z vidika naročniške matere.....	18
7 Nadomestno materinstvo v posameznih državah	20
7.1. ZDA	20
7.2. Indija.....	22
7.3 Velika Britanija.....	23
7.4 Francija	24
7.5 Ukrajina	25
7.6. Slovenija	25
8 Sklep.....	28
9 Literatura	31
Priloga A: Pogovor z dr. Teo Logar	37

1 Uvod

Z razvojem modernih tehnologij so se pojavile nove tehnike reprodukcije, s čimer sta bila prej neplodnim parom dana novo upanje in možnost, da dobijo otroka. Napredek na področju novih reproduktivnih tehnologij je povzročil nove načine ustvarjanja družin, posledica česar je eksplozija novih oblik sorodstvenih odnosov. Zaradi nadomestnega materinstva je potrebno redefiniranje nekaterih socialnih kategorij, kot sta materinstvo oziroma starševstvo nasploh ter družina, saj se pri definiranju teh ne moremo več zanašati na že obstoječe kulturne norme, zakone in prepričanja.

Znanstveniki modernemu načinu življenja, ki so ga deležni še posebej prebivalci urbanih območij, pripisujejo oslABLjenje človekovega fizičnega in mentalnega zdravja. Hiter tempo sodobnega življenja in s tem povezan vsakodnevni stres, pomanjkanje fizične telesne aktivnosti, alkohol, droge in mnoga zdravila močno vplivajo na nastanek različnih bolezni, poleg tega je za veliko telesnih obolenj kriva okoljska onesnaženost. Eden izmed dejavnikov, ki negativno vplivajo na človekovo zdravje, so tudi pesticidi, ki jih znanstveniki nemalokrat označujejo kot glavnega krivca za spontane splave, okvare ploda in neplodnost tako pri ženskah kot moških.

Bojazen in občutek o vedno večji stopnji neplodnosti vzbujajo tudi mediji in farmacevtske družbe. Med ljudmi je prisoten strah zaradi padajočega števila rojstev v Evropi in Severni Ameriki, čemur demografiji pravijo najnižja nizka rodnost, kar pomeni, da je število rojstev na omenjenih območjih padlo pod 2,1. Po drugi strani se pojavlja strah pred prenaseljenostjo prebivalstva, ki je značilna za svetovni Jug, predvsem za Afriko in Azijo (Roy 2010, 99–100).

Nadomestno materinstvo je eden izmed načinov pridobitve otrok, ki pa sicer ni le odraz moderne medicine oziroma najnovejših reproduktivnih tehnologij, saj obstaja že iz biblijskih časov. Novost pri nadomestnem materinstvu je le način spočetja otroka oziroma način vstavljanja spolnih celic v maternico. Neplodnost oziroma nezmožnost roditi otroka po naravni poti je zagotovo eden od mnogih razlogov, zakaj se pari odločajo za nadomestno materinstvo. V medijih je prav tako mogoče zaslediti naraščanje števila znanih oseb, ki se odločajo za nadomestno materinstvo, tako heteroseksualnih kot homoseksualnih, kar sproža različne odzive javnosti. Nekateri nadomestno materinstvo strogo zavračajo zaradi tveganih

posledic, ki zadevajo vse vpletene, poleg tega so pogosto prisotna tudi zavračanja tistih oblik družin, ki odstopajo od tradicionalnih nuklearnih. Čeprav nadomestno materinstvo sproža mnogo etičnih in pravnih vprašanj, ne smemo zanemariti njegovih pozitivnih strani.

Cilj diplomskega dela je sociološko predstaviti pojem nadomestnega materinstva in opisati njegove obstoječe oblike. Želela sem raziskati vzroke za odločitve za nadomestno materinstvo, prikazati njegove pozitivne in negativne posledice za vse vpletene ter ugotoviti, kakšne argumente imajo tako zagovorniki kot nasprotniki nadomestnega materinstva.

Podatke, uporabljene v diplomski nalogi, sem pridobila z analizo že obstoječih sekundarnih virov, poleg tega sem izvedla polstrukturiran strokovni intervju z doktorico filozofije, proučevalko bioetike in nevroetike, Teo Logar. S pomočjo odgovorov dr. Logarjeve sem spoznala njeno stališče do vprašanj, povezanih z nadomestnim materinstvom. S pomočjo primerjave zakonodaj sem ugotovila, kako je nadomestno materinstvo urejeno v nekaterih izbranih državah in tudi v Sloveniji.

2 Opredelitev pojma nadomestnega materinstva

Koncept nadomestnega oziroma surogatnega materinstva obsega vse primere, ko se ženska pogodbeno zaveže, da bo, ponekod za plačilo, spočela in rodila otroka ter ga po porodu predala sopogodbeniku oziroma naročniku (Marn 2009a). Naročnika sta v večini primerov zakonca (ali kohabitirajoč par), ki jima je zaradi zdravstvenih razlogov onemogočeno spočetje otroka po naravni poti ali s pomočjo OBMP (oploditev z biomedicinsko pomočjo). Nadomestna mati je ženska, ki je pogodbeno zavezana, da za drugega nosi otroka, ki je ali ni nastal iz njene jajčne celice (Weber 2012c, 890). Ženska je najpogosteje oplojena znotrajtelesno s semenom moškega, s katerim običajno ni v partnerski zvezi. Po rojstvu otroka se ženska odpove starševskim pravicam in dolžnostim do otroka v korist druge osebe (Purdy 2006, 91).

Nadomestno materinstvo lahko predstavimo kot triado, ki obsega tri elemente, in sicer nadomestno mater, ki po porodu prostovoljno ali pogodbeno preda otroka; naročnika, ki mu je otrok izročen, in otroka (van den Akker 2007, 53).

3 Oblike nadomestnega materinstva

3.1 Tradicionalno in gestacijsko nadomestno materinstvo

Nadomestno materinstvo lahko razdelimo na dva osnovna tipa, in sicer na tradicionalno oziroma genetsko ter na gestacijsko materinstvo. O tradicionalnem nadomestnem materinstvu govorimo, ko je ženska, oplojena s spermo moškega, ki ni njen intimni partner, genetska oziroma biološka mati otroka, ki ga nosi. Po drugi strani gestacijsko nadomestno materinstvo zajema vse ženske, ki nimajo nobene genetske povezave z otrokom, ki ga nosijo (Hammons 2008, 271). Pri tradicionalni obliki nadomestna mati tako rekoč odda svojo maternico v najem in daruje svojo jajčno celico naročniškemu paru (Weber 2012d, 35). Pri tej obliki nadomestnega materinstva je darovalec sperme običajno moški iz naročniškega para, možni pa so tudi primeri, ko je darovalec neznan oziroma ko svoj genetski material prispeva nekdo od znancev naročniškega para. Tradicionalna oblika nadomestnega materinstva navadno poteka s pomočjo umetne osemenitve in je dosti cenejša in manj zapletena od gestacijske oblike, ki je opravljena z zunajtelesno (IVF) oploditvijo jajčeca oziroma z »in vitro« fertilizacijo. Zaradi manjših stroškov tradicionalnega nadomestnega materinstva ta nekaterim parom še vedno predstavlja edino pot do pridobitve otroka (Surrogate Mother Solutions). Čeprav je nadomestna mati genetsko povezana z otrokom, ga mora zaradi sklenjene pogodbe takoj po porodu izročiti naročnikoma (Creative Love Egg Donor and Surrogate Agency).

O gestacijski obliki nadomestnega materinstva govorimo, ko sta darovani obe spolni celici, tako moška kot ženska, zato je biološka vez med nadomestno materjo in otrokom odsotna. Jajčece je oplojeno s pomočjo procesa IVF in implementirano v maternico nadomestne matere, ki otroka rodi naročniku oziroma naročnikoma (Bromfield in Rotabi 2012, 132).

Nadomestna mati sklene pogodbo, prek katere se zaveže, da bo naročnikoma po porodu izročila otroka. Zaradi širokih razsežnosti IVF so v zvezi z darovanimi spolnimi celicami možne različne kombinacije. V gestacijsko nadomestno materinstvo so lahko vpletene tudi tri matere, in sicer genetska mati, ki jajčece daruje, gestacijska mati, ki nosi in rodi otroka, ter socialna mati, ki ji je otrok predan po rojstvu (Bilkes in Miskin 2012). Možne so tudi kombinacije darovanih moških spolnih celic.

3.2. Odplačno in neodplačno nadomestno materinstvo

Nadomestno materinstvo lahko kategoriziramo tudi glede na plačilo. Prva oblika nadomestnega materinstva je altruistična oziroma neodplačna. O altruistični obliki govorimo, ko nadomestna mati svojo uslugo, da bo nosila in rodila otroka, nesebično in prostovoljno ponudi drugi osebi oziroma paru. Pri tem v zameno za uslugo ne zahteva nobene denarne nagrade ali celo povračila stroškov. Zaradi slednjega se altruistična oblika nadomestnega materinstva interpretira kot dejanje dobrote in sočutja. V nekaterih primerih se za nadomestno materinstvo odločijo v krogu družine. Po drugi strani pa komercialno oziroma odplačno nadomestno materinstvo spominja na formo poslovnega dogovora, ki vključuje pogodbo med nadomestno materjo in naročnikom, od katerega za nošenje in rojstvo otroka prejme plačilo. Poleg tega naročnik pokrije medicinske stroške skozi celotno nosečnost, ki se razlikujejo glede na države. Nasprotniki komercialnega nadomestnega materinstva trdijo, da to izkorišča sistem reprodukcije zaradi prejemanja finančnih sredstev, kljub temu da gre za enak proces kot pri altruističnem nadomestnem materinstvu. Pravijo, da se s tem, ko nadomestne matere prejemajo »odškodnino«, spremenijo njihov značaj, namen in motivi za nadomestno materinstvo.

Obema oblikama nadomestnega materinstva je skupno, da parom ali posameznikom brez otrok omogočita njihovo pridobitev, vendar se komercialno nadomestno materinstvo nemalokrat povezuje s prodajo otrok, z izkoriščanjem žensk oziroma s komodifikacijo telesa nasploh. V družbi se poraja problem, ker so pozitivni vidiki komercialnega nadomestnega materinstva nemalokrat spregledani ali celo neraziskani, zato je ta oblika pogosto stigmatizirana (McKee 2010).

4 Zgodovina nadomestnega materinstva

Poročanje medijev je lahko prvi jasen pokazatelj nadomestnega materinstva kot socialnega problema in glede na porast oziroma padec medijske pozornosti lahko proučujemo zgodovino problematike nadomestnega materinstva. Na začetku 80. let so se zgodbe o nadomestnem starševstvu pojavljale le občasno. Ameriški časniki New York Times, Los Angeles Times in Washington Post so leta 1980 objavili 15 člankov na to temo, 19 člankov leta 1980, 8 leta 1980 in 25 v letu 1983 (Markens 2007, 20). Eden izmed prvih javno dokumentiranih primerov, ki je sprožil javno debato o problematičnih vidikih nadomestnega materinstva, izhaja iz leta 1986 in je znan kot primer »Baby M«. Leta 1985 je Mary Beth Whitehead podpisala pogodbo, ki jo je opredelila kot nadomestno mater za prihodnjega otroka Williama in Elizabeth Stern v zameno za plačilo 10.000 dolarjev. Po porodu je Mary hčerko Melisso izročila zakoncema Stern. Kasneje je Mary zakonca prepričala, da otrok v njeni oskrbi ostane vsaj še en teden, ker se je počutila depresivno in samomorilno. Mary je otroka vzela in skupaj z možem odletela na Florido. Zakonca Stern sta nato vložila tožbo in zahtevala skrbništvo nad otrokom. Po dolgotrajnem sodnem postopku je sodišče otroka predalo v skrbništvo zakoncema Stern, Mary, nadomestna mati pa je pridobila le pravico do obiskovanja otroka (Wood 1999).

V ZDA je prvo agencijo, kjer so nadomestne matere ponujale svoje storitve, odprl odvetnik Noel Keane v poznih 70. letih. Leta 1976 je pripravil prvo formalno pogodbo o nadomestnem materinstvu, po kateri nadomestna mati za nošenje in porod otroka še ni bila plačana. Prva ženska, ki je prejela plačilo za vlogo nadomestne matere, je bila Elizabeth Kane. Leta 1980 je podpisala pogodbo, v kateri se je strinjala, da bo v zameno za 10.000 dolarjev otroka predala drugemu paru (Umar 2012). Keane je imel v lasti številne podobne agencije, ki so bile ustanovljene z namenom posredovanja storitev nadomestnih mater in so bile zakonsko podprte. Od ustanovitve Kaenovih agencij se je zaradi podobnih pravnih regulacij rodilo približno 30.000 otrok. Na podlagi tega je razvidno, da ima tam velik del družbe pozitiven odnos do nadomestnega materinstva, saj v tem vidijo rešitev za neplodne pare in istospolno usmerjene prebivalce (Surrogate Motherhood 2012).

V 80. letih je nadomestno materinstvo običajno temeljilo na formalnem pravnem dogovoru med prihodnjimi starši oziroma naročniki ter nadomestno materjo. Med nosečnostjo so imele

nadomestne matere omejitve glede vedenja in glede odločitev o fetusu. Pogosto so bile prisotne tudi velike vsote denarja, ki so jih nadomestne matere prejemale v zameno za uslugo. V nekaterih drugih primerih je nadomestno materinstvo temeljilo na dogovoru brez pravne podlage (Encyclopedia 2001). Številne religije in civilizacije so bile nadomestnim materam hvaležne zaradi dobrote, saj so s tem pomagale neplodnim. V 80. letih so usluge nadomestnih mater koristili predvsem istospolni pari, kar so heteroseksualno usmerjeni pari ali posamezniki začeli kmalu obsojati oziroma neodobravati. Vseeno pa je ameriška indijanska populacija tista, ki je prva izkoristila prvotni pomen koncepta nadomestnega materinstva v ZDA (Surrogate Motherhood 2012).

Neplodnost torej predstavlja problem, ki sega globoko v zgodovino človeštva. Tako v začetku človeštva kot danes so se pojavljali problemi v zvezi z nadomestnim materinstvom, kjer se nadomestne matere kljub dogovoru niso želele odpovedati otroku. Zaradi slednjega nadomestno starševanje ponekod predstavlja resen problem z etičnega, ekonomskega, pravnega in filozofskega vidika.

5 Posledice in problemi nadomestnega materinstva

Menim, da družba na nadomestno materinstvo še vedno gleda kot na širši družbeni problem, na kar v znatni meri vplivajo mediji, ki večinoma poročajo le o negativnih platih oziroma ponesrečenih primerih, povezanih z nadomestnih materinstvom. Posledično se je ustvarila stereotipna podoba nadomestne matere, ki otroka po rojstvu ne želi predati naročniku.

Nadomestno materinstvo kljub mnogim negativnim in stereotipnim podobam v prvi vrsti ponuja novo priložnost za neplodne pare, ki si želijo otroka, oziroma za pare, ki otroka ne morejo spočeti po naravni poti. V prid nadomestnemu materinstvu se pojavlja argument, da se z njegovo pomočjo ustvarjajo nove oblike netradicionalnih družin, med katere spadajo tudi homoseksualni pari (Purdy 2006, 91). Po drugi strani pa nekateri ustvarjanje netradicionalnih družin prištevajo k negativnim posledicam zaradi odsotnosti biološke matere, prav tako naj bi bil otrok ujet med dvema ženskama, in sicer med žensko, ki ga rodi, ter žensko, ki ga vzgaja (Teršek 2001, 11). Drugim nadomestno materinstvo predstavlja skupek medicinsko-tehnoloških posegov, do katerih imajo dostop bogati brez otrok. Ti posegi ne odpravljajo neplodnosti, ampak odpravljajo tako imenovano brezotročnost (Roy 2010, 97).

Nove reproduktivne tehnologije so prispevale k fragmentaciji koncepta materinstva oziroma matere. Zgodovinsko gledano, je socialna in biološka mati predstavljala eno osebo, danes pa je materinstvo razdeljeno na genetsko, gestacijsko in socialno. Razdelitev je najbolj vidna v primerih nadomestnih mater, kjer so vpletene najmanj tri ženske, ki lahko zahtevajo starševske pravice do otroka. Slednje ustvarja situacije, v katerih se nemalokrat porajajo konflikti, dileme in vprašanja glede tega, katera ženska bi morala imeti polne starševske pravice in odgovornost (Williams-Jones 2002).

Mnogi nadomestno materinstvo dojemajo kot prenos bremena nosečnosti na drugo žensko. Pojavljajo se trditve, da ženskam ne bi smelo biti dovoljeno prevzemati takšne odgovornosti nase zaradi koristi drugega, kar feministke pripisujejo paternalistničnemu vidiku (Purdy 2006, 92). Breme nosečnosti predstavljajo tveganja in neprijetnosti med nosečnostjo in po porodu, ki jih nadomestna mati prevzame nase s tem, ko nosi otroka za drugo osebo. Nosečnost nedvomno prinaša širok spekter neugodnih stanj, med drugim slabost, bruhanje, razpoloženska nihanja, stres, pogosto odvajanje vode, hormonske spremembe, bolečine v

križu, zatekla stopala, visok pritisk in glavobol. Tudi po porodu se nekatere matere soočajo z neprijetnostmi, kamor lahko štejemo poporodno depresijo, bolečine v medenici, vnetje genitalnega in urinarnega trakta, vnetje dojk in hemoroide.

Med številni argumenti proti nadomestnemu materinstvu naletimo na trditve, da to vodi v izkoriščanje žensk, še posebej tistih iz nižjega družbenega razreda, in s tem ustvarja novo obliko suženjstva (Macklin 1990, 136). Izkoriščanje je pojem, katerega pomen se razlikuje od posameznika do posameznika, vendar se mi zdita njegova raba in raba pojma suženjstvo pri argumentiranju nadomestnega materinstva neustrezna, saj se ženske za nadomestno materinstvo odločajo avtonomno, pa naj gre pri tem za finančne ali altruistične motive odločanja.

Nekateri menijo, da so nepravilne finančne transakcije tiste, ki označujejo izkoriščevalske odnose, pri katerih je stranka oziroma nadomestna mati denarno odškodovana. Drugi o izkoriščanju govorijo, če je oseba v transakcijo prisiljena oziroma če vanjo ni pristala prostovoljno (Logar 2012, 17). Pri nadomestnem materinstvu naj bi bila izkoriščevalska predvsem komercialna oziroma odplačna oblika, pri kateri se pojavljata dve različni trditvi. Nekateri zagovarjajo stališče, da do izkoriščanja prihaja zaradi prenizkega plačila, ki ga ženske dobijo za opravljanje usluge, medtem ko drugi trdijo, da je ravno relativno visok znesek tisti, ki sproža neavtonomen oziroma nesvoboden pristanek v nadomestno materinstvo. Ženske so pri tem v nadomestno materinstvo prisiljene, saj imajo le tako možnost zadovoljiti osnovne življenjske potrebe. Kritiki opozarjajo, da je pri nadomestnem materinstvu žensko telo instrumentalizirano, saj ga uporablja kot sredstvo za služenje denarja, naročniki pa njeno telo uporabljajo zgolj kot stroj za rojevanje (Logar 2009, 13–14).

Po mnenju nekaterih kritikov nadomestno materinstvo generira razred revnih žensk temnejše polti, ki se jim odreka vse pravice do lastnega nosečniškega telesa in s tem zakonske pravice do otroka, ki ga nosijo (Roy 2010, 115). Ameriška radikalna feministka Andrea Dworkin, poznana tudi po svoji kritiki pornografije, s svojimi argumenti potegne vzporednico med nadomestnim materinstvom in prostitucijo. Nadomestno materinstvo, tako kot prostitucija, vključuje plačilo za uporabo ženskega telesa, poleg tega ženska v pogodbeno nadomestno materinstvo ne vstopi po svoji želji, ampak iz prisile oziroma iz nuje za preživetje. Pri tem označuje zdravnike kot zvodnike ter bolnišnice kot bordele (Sera 1997, 318–319). S pomočjo

strokovnega intervjuja sem za stališče o povezavah med nadomestnim materinstvom in prostitucijo vprašala dr. Teo Logar. Predpostavke o izkoriščanju žensk ter navezavo nadomestnega materinstva na prostitucijo zavrača ter meni, da ni nič narobe, če smo ustrezno plačani za dejavnosti, ki jih izvajamo s svojim telesom. Pri tem navaja primere uspešnih športnikov, plesalcev ali kovačev, ki so za svoje telesne dejavnosti prav tako dobro plačani (Logar 2014).

Nadomestno materinstvo v vseh oblikah je za pripadnike katoliške vere etično nesprejemljivo, saj ženska prek pogodbe in za določeno nagrado ne ponuja le svojih notranjih organov, pač pa tudi svojega otroka prepusti drugi ženski. Pri tem sta predmet trgovanja tako njena maternica kot otrok. Tudi pripadniki protestantske vere nasprotujejo nadomestnemu materinstvu, saj naj bi pri tem šlo za komercializacijo človeškega telesa (Teršek 2001, 11). S tem, ko se ženska oziroma nadomestna mati pogodbeno zaveže, da bo drugi osebi rodila otroka, prevzame celotno breme nosečnosti in tako tvega nosečnost v korist drugemu. Če za to dejanje prejme plačilo, lahko družba to dojame kot prodajo otroka in svojega telesa (Purdy 2006, 91). Slednji argument je eden izmed najpogostejših, s katerim kritiki zavračajo nadomestno materinstvo. Ali nadomestno materinstvo resnično vključuje prodajo otroka, s čimer dobi status blaga? Dr. Tea Logar pri tem navaja, da se ji izraz prodaja otrok zdi popolnoma neustrezen, saj imata genetska starša do otroka celo več pravic kot nadomestna mati. Dodaja še, da bi bilo o prodaji bolj smiselno govoriti ob predpostavki, ko je nadomestna mati »lastnica« otrok, genetska starša pa sta zgolj »kupca« (Logar 2014). V primerih, ko ni prisotne nikakršne finančne transakcije, ne moremo govoriti o prodaji otroka. Drugače je pri komercialni obliki nadomestnega materinstva, kjer nadomestna mati za nošenje in rojstvo otroka dobi plačilo. Vendar se pri tem zopet poraja dilema, ali nameravani starši oziroma naročniki plačujejo nadomestni materi za najem maternice ali za odkup otroka. Spet drugi plačilo nadomestni materi dojemajo kot odkup starševskih pravic oziroma pravic nad skrbništvom. Nadomestno materinstvo naj bi po mnenju kritikov tako kršilo pravice in dostojanstva otrok ter nadomestnih mater (Meyer 1990, 175–184). Problem v nekaterih državah predstavlja pretiran nadzor nad nadomestnimi materami, pri čemer so kršene njihove osebne pravice (Roy 2010, 106–107).

Pri nosečnosti vedno obstaja možnost medicinskih oziroma porodniških zapletov, ki bi lahko škodovali otroku ali nadomestni materi. Kritiki opozarjajo na primere, v katerih se otrok rodi

telesno ali duševno prizadet ali pa zdravniki morebitno prirojeno napako ali druge zdravstvene težave odkrijejo že pred rojstvom. V takšnih primerih se pojavi dvom o tem, čigava odločitev naj pretehta, ali nadaljujejo z nosečnostjo ali ne, kar sproža mnogo etičnih in pravnih vprašanj. Kaj se zgodi z otrokom, ki ne ustreza pričakovanjem nameravanih staršev, ali če se nadomestna mati noče odpovedati starševskim pravicam? Nadomestne matere lahko po porodu občutijo psihične probleme in zaradi čustvene povezave z otrokom tega nočejo predati naročnikom (Keefer 2013).

Pogost argument proti nadomestnemu materinstvu so tudi psihološke posledice, ki jih ima to za rojenega otroka ter za družino nadomestne matere, če jo ta ima. V primeru, če otrok izve, da je bil spočet na podlagi pogodbe, se lahko pojavi tudi kriza identitete otroka, še toliko bolj, če je pri tem šlo za plačilo (Weber 2012a, 16). Protestantška vera nasprotuje ustvarjanju okoliščin, kjer je identiteta otroka težko določljiva. To velja tudi za nadomestno materinstvo, saj je zaradi možnosti obstoja več mater oziroma staršev težko določiti njegovo identiteto (Teršek 2001, 11).

Nadomestno materinstvo tako sproža vprašanje, kdo so otrokovi starši. J. Neville Turner pravi, da nadomestno materinstvo krši otrokovo pravico do ohranjanja lastne identitete, saj tako komercialno kot altruistično nadomestno materinstvo privedeta do krize identitete otroka, ko ta izve, da ima dve materi ali celo tri (Cannon 2009, 32).

6 Dejavniki odločanja za nadomestno materinstvo

6.1 Z vidika nadomestne matere

O tem, kakšni motivi ženejo ženske, da za druge nosijo in rodijo otroka, so pisali mnogi avtorji in na to temo so bile opravljene tudi mnoge študije. Zelo razširjeno je mnenje, da veliko vlogo pri odločitvi za nadomestno materinstvo igra plačilo, ki ga prejmejo ženske v zameno za nošenje in rojstvo otroka. Williams-Jones je mnenja, da revne ženske ponekod zaradi slabega finančnega stanja predstavljajo idealne nadomestne matere, saj naj bi se v zameno za denar lažje odtujile od otroka, ki ga nosijo (Williams-Jones 2002). Z njegovo predpostavko se ne strinjam, saj sem prepričana, da vsaka mati čuti močno čustveno vez z otrokom, ki ni odvisna od njenega finančnega stanja.

Nadalje Williams-Jones navaja, da nadomestno materinstvo ženskam v manj razvitih državah predstavlja obliko suženjstva, medtem ko ženskam v razvitih državah predstavlja izbiro. Okoli 40 % nadomestnih mater je nezaposlenih ali ima nizke prihodke ter prejema finančno pomoč, medtem ko je večina neplodnih parov dobro izobraženih in imajo visoke prihodke. Mnogo žensk iz Severne Amerike se odloči za nadomestno materinstvo z razlogom odplačevanja hipoteke, dolgov ter zaradi izboljšanja finančnega stanja družine nasploh (Williams-Jones 2002).

Mnogi znanstveniki poudarjajo, da je predpostavka o primarnem finančnem motivu žensk za nadomestno materinstvo le del preveč poenostavljene analize nadomestnega materinstva, poleg tega višina plačila sploh ni tako visoka. Plačilo mnogim ženskam predstavlja nezadostno nadomestilo za devet mesecev nosečnosti. Sem spada tudi kulturno prepričanje, da so otroci neprecenljivi, zato končni finančni izkupiček ne odtehta njihove vrednosti (Ragone 1996, 355).

Dejavniki, ki prevladujejo pri odločitvah za nadomestno materinstvo so, sodeč po ugotovitvah strokovnjakov, predvsem psihološke narave. Tako za naročnike kot za nadomestne matere so pomembnejši psihološki dejavniki. Mnogim ženskam, ki zlahka zanosijo, se ne zdi pošteno, da so nekatere neplodne. Zaradi tega čutijo, da je edina posebna stvar, ki jo lahko naredijo v življenju, ta, da nosijo in rodijo otroka neplodnemu paru oziroma paru brez otrok. Mnogi

menijo, da je prav sočutje do neplodnih parov oziroma parov brez otrok primarni razlog za odločitev za nadomestno materinstvo. Majhen delež žensk, ki se odločijo za nadomestno materinstvo, je bilo v otroštvu posvojenih ali pa so bile čustveno blizu osebi, ki je bila posvojena. Zaradi tega nekateri raziskovalci vzrok za odločitev za nadomestno materinstvo dojemajo kot znak hvaležnosti. Drugi ugotavljajo, da ženskam, ki čutijo krivdo za pretekle splave, nadomestno materinstvo služi kot nadomestek, ki jim omogoča premagovanje (ob)žalovanja (Goleman 1987).

Dejavnike odločanja za nadomestno materinstvo je glede na pomembnost motivov mogoče ugotoviti s pomočjo različnih raziskav in študij. V eni izmed mnogih študij, ki jo je opravil Family and Child Psychology Research Centre, so bile predmet raziskave izkušnje nadomestnih mater. Izsledki so potrdili teorije znanstvenikov o primarnem nesebičnem odločanju za nadomestno materinstvo. 91 % žensk se je odločilo za nadomestno materinstvo, da bi pomagale parom brez otrok. 15 % žensk je kot razlog navedlo, da uživajo v nosečnosti, 6 % jih je kot razlog navedlo samoizpolnitev, le ena ženska pa je kot razlog za odločitev navedla plačilo (Jadva in drugi 2003b, 2199).

6.2 Z vidika naročniške matere

Po drugi strani se pari brez otrok za nadomestno materinstvo odločajo iz popolnoma drugačnih razlogov. Največkrat se za to odločijo zaradi neplodnosti partnerja ali partnerke in zaradi večkratnih neuspešnih umetnih oploditev. Raziskava Child Psychology Research Centra je pokazala, da je neplodnost v 91 % problem na strani žensk. Najpogostejši razlog za odločitev parov za nadomestno materinstvo se je skrival v neuspešnih IVF-posegih, in sicer pri 43 % anketiranih ženskah. 38 % žensk je kot razlog navedlo dejstvo, da so brez maternice, kar je posledica bodisi prirojene napake bodisi histerektomije oziroma kirurške odstranitve maternice. 7 % žensk bi nosečnost ogrozila življenje, nadaljnjih 7 % zaradi spontanih splavov ne more imeti svojih otrok, 5 % pa jih je kot razlog za nadomestno materinstvo navedlo vaginalni prolaps (Jadva in drugi 2003a, 1336).

V družbi je pogosto prisotna predpostavka, da ženske najemajo nadomestne matere zgolj zaradi luksuza, da se izognejo nosečnosti in rojstvu ter vsem neprijetnostim, ki jih prinašata. Izsledki raziskave, katere pobudnica je Elly Teman, kažejo, da ženske v največ primerih želijo

z nadomestnim materinstvom le preseči stigmatizirano brezotročnost, kar pa zavrača predpostavko o nadomestnem materinstvu kot luksuzu (Teman 2010, 107–108). Nekatere ženske se odločijo, da se bodo na daljši rok posvetile karieri, zato preložijo odločitev za otroka. Kasneje, ko se pojavi želja po otroku, se odločijo za nadomestno materinstvo, saj bi bila nosečnost in zdravje otroka pri kasnejši starosti preveč tvegana.

Dejavnika pri odločitvah za nadomestno materinstvo sta tudi možnost prenosa dednih bolezni na otroka ter želja samskih moških ali istospolnih parov po otroku (Better Health Channel 2014). Nadomestno materinstvo ponekod istospolnim parom predstavlja edino možnost za uresničitev želje po otroku. V večini primerov je vsaj eden od partnerjev priznan kot biološki starš spočetega otroka, zato so mu neposredno priznane starševske pravice, medtem ko drugemu, nebiološkemu partnerju, niso (It's Conceivable). Kljub temu da so istospolne družine nemalokrat obravnavane kot netradicionalne in s tem deviantne, obstajajo celo agencije, ki so specializirane za pomoč istospolnim parom pri ustvarjanju družine (Markens 2007, 220).

7 Nadomestno materinstvo v posameznih državah

Države imajo nadomestno materinstvo različno zakonsko regulirano. Nekatere države zakonske regulacije sploh nimajo, druge prepovedujejo komercialno obliko, tretje pa uveljavljajo popolno prepoved vseh oblik nadomestnega materinstva. Ponekod nadomestno materinstvo ni prepovedano, vendar so kljub temu pogodbe neiztožljive, drugod pa je nadomestno materinstvo dovoljeno le pod določenimi pogoji.

Več industrializiranih držav je zavrnilo ali celo strogo prepovedalo nadomestno materinstvo. Nekatere od teh držav so Avstrija, Belgija, Estonija, Francija, Finska, Bolgarija, Italija, Madžarska, Poljska, Nemčija, Norveška, Portugalska, Srbija, Severni Ciper, Švica in Španija (Weber 2012c, 900). Nekomercialna oblika nadomestnega materinstva je dovoljena na Nizozemskem, Irskem, Danskem, v Latviji, Veliki Britaniji, na Islandiji pa je dovoljeno tudi za istospolne pare ter za samske ženske. V Grčiji je dovoljena gestacijska in nekomercialna oblika, v Rusiji pa le za zakonce gestacijska oblika nadomestnega materinstva. Nadalje, nadomestno materinstvo je dopustno v Belorusiji, Ukrajini in le za zakonce v Lihtenštajnu (Weber 2012a, 17). Nekatere države imajo nedoločeno, nejasno zakonodajo, kar se tiče nadomestnega materinstva, v drugih državah, kot so Bosna in Hercegovina, Makedonija, Malta, Črna gora, Monako, Moldavija, Luksemburg in San Marino, pa je nadomestno materinstvo zakonsko neurejeno (Weber 2012c, 902).

V državah, kjer je plačilo nadomestnim materam prepovedano, se uporablja izraz darovanje (Roy 2010, 93). V Evropi in nekaterih predelih Azije plačljivo nadomestno materinstvo ni legalno. Po drugi strani pa je v večini držav ZDA z zakonom dovoljeno, a izjemno drago (Roy 2010, 103).

7.1. ZDA

Zakoni, s katerimi je regulirano nadomestno materinstvo v ZDA, so različni od države do države. Nekatere države dovoljujejo surogatne pogodbe, druge jih popolnoma prepovedujejo, tretje jih dovoljujejo le pod določenimi pogoji, mnogo držav pa tega področja nima zakonsko urejenega.

V ZDA, kjer nadomestno materinstvo dojemajo bolj retorično, prevladuje mnenje, da je nadomestno materinstvo darilo žensk drugim. Slednje nakazuje na protislovje, saj kljub temu da nekatere ženske pravijo, da tega ne počnejo za denar, hkrati izkazujejo nezadovoljstvo z višino nagrade za opravljeno uslugo. V ZDA sta prisotni dve kategoriji nadomestnih mater, in sicer kategorija visoko izobraženih, vitkih, ekonomsko in kulturno privilegiranih belih žensk, ki priskrbijo neoplojena jajčeca, ter kategorija delavskih, pretežkih, nezaposlenih žensk, po vsej verjetnosti nebelih, ki potem otroka nosijo do poroda (Roy 2010, 110).

Nadomestno materinstvo prepovedujejo države Maryland, Indiana, Misuri (Weber 2012c, 905), v Arizoni, Michiganu, New Yorku ter Zveznem okrožju Kolumbija je nadomestno materinstvo zakonsko prepovedano, kršitve pa so ponekod sankcionirane (Sherwood 2012). Pogodbe oziroma dogovori o nadomestnem materinstvu so v Nebraski in Indiani nični ter neizvršljivi. Medtem ko imajo nekatere zvezne države Amerike področje nadomestnega materinstva natančno zakonsko definirano, druge nimajo popolnoma jasnih predpisov, ki bi določali, ali je nadomestno materinstvo dopustno ali ne. Med slednje spadajo Alabama, Massachusetts, Connecticut, Aljaska (Weber 2012c, 905–906), Maine, Georgija, Wyoming, Missisipi, Montana, Južna Dakota, Minnesota, Iowa, Missouri, Maryland, New Jersey ter Havaji. Tudi v Zahodni Virginiji, Delawaru, Severni in Južni Karolini, Koloradu, Oklahomi ter na Rhode Islandu zakonodajna in sodna praksa ne omenjata nadomestnega materinstva. V Oklahomi se plačljivo nadomestno materinstvo smatra kot kršenje zakonov proti trgovanju z otroki (Sherwood 2012). Tudi v Wisconsinu, Vermontu, Kentuckyju, Ohio, Idaho in Pensilvaniji ni jasno, ali je nadomestno materinstvo legalno ali ne, vendar mu je sodna praksa naklonjena. Zakonodaja v Tennesseeju navidezno dopušča nadomestno materinstvo, vendar ni niti izrecne prepovedi niti določbe o dopustnosti. V New Yorku je nadomestno materinstvo zakonsko prepovedano, čeprav so ga sodišča v nekaterih primerih dopustila (Weber 2012c, 906–907).

Za sklepanje dogovorov o plačanem nadomestnem materinstvu je v New Yorku predpisana denarna kazen. Na Floridi je dovoljeno tako gestacijsko kot tradicionalno nadomestno materinstvo, vendar slednje velja le za heteroseksualne starše, ki so stari najmanj 18 let in poročeni. V Illinoisu, Utahu in Severni Dakoti je dovoljeno le gestacijsko nadomestno materinstvo. Tudi v Teksasu je dovoljena le gestacijska oblika nadomestnega materinstva, vendar so iz tega izključeni homoseksualni pari, heteroseksualni pari naročniki pa morajo za

dogovor o nadomestnem materinstvu biti poročeni. V nekaterih državah je nadomestno materinstvo sicer dovoljeno, a le nekomercialna oblika. V Washingtonu, Oregonu, Oklahomi, Novi Mehiki, Louisiani ter Virginiji je odplačna oblika nadomestnega materinstva prepovedana. Nadomestno materinstvo je dovoljeno v Arkansasu in New Hampshirju, kjer je tudi regulirano, v Nevadi pa lahko v dogovor o nadomestnem materinstvu vstopijo le poročeni pari. V Kaliforniji nadomestno materinstvo ni zakonsko regulirano, vendar imajo eno izmed najmočnejših sodnih praks, ki varuje pravice staršev naročnikov. Tudi v Kansasu zakonodaja ne ureja nadomestnega materinstva (Sherwood 2012).

7.2. Indija

V Indiji je, kot pravi Modhumita Roy, najemanje trebušov zelo pogosto in dobičkonosno, zato so nadomestno materinstvo pretvorili v izredno uspešno industrijo. Posledično se je razvil zdravstveni oziroma plodnostni turizem, v okviru katerega so ministrstva za turizem zveznih držav v sodelovanju z bolnišnicami na spisek ponudb dodala zdravstvene potovalne pakete. V Indiji stroški nadomestnega materinstva, vključno z medicinskimi stroški, s potovanjem v Indijo in nazaj domov, s stroški hotela in turističnimi ogledi, ne presežejo 25.000 dolarjev. Indijska nadomestna mati za svoje storitve prejme od 2000 do 5000 dolarjev. Problem se pojavi, ker ni prisotnega nobenega nadzornega organa in zato se poraja vprašanje, ali nadomestne matere ta denar zares dobijo. Slednje nakazuje, da je nadomestno materinstvo v Indiji skrajno neregulirano. Nekaterim ženskam vstavijo tudi 5 zarodkov in tako zanemarjajo njihovo zdravje. Darovalčeve sperme ni treba testirati, zato obstaja velika možnost okužbe. Punkcija jajčeca in prenos zarodka povzročata tveganje, da bo prišlo do krvavitve, okužbe in cist na jajčnikih. Poleg tega lahko porod zaradi brazgotin na jajcevodih in okužb v medenični votlini povzroči tudi neplodnost. Med drugim so nadomestne matere v Indiji primorane, da se odpovejo vsem pravicam v zvezi z otrokom, poleg tega medicinske odločitve sprejemajo zdravniki, ne matere. Zaradi slednjega sestavljeno starševstvo, kjer nadomestna mati igra vlogo socialne, legalne ali genetske matere v otrokovem življenju, v Indiji ni mogoče.

Problem nadomestnega materinstva v Indiji se poraja tudi v zvezi z nadzorom nad nadomestnimi materami. Te bivajo v nadzorovanih hišah in nimajo dovoljenja za obiske ali za obiskovanje družin. Poleg tega je njihov jedilnik strogo predpisan. V času nosečnosti ne

smejo imeti spolnih odnosov. Med nosečnostjo morajo prestati tudi veliko preiskav, s katerimi preverjajo zdravje zarodka. V Indiji je večina žensk, ki opravljajo delo nadomestne matere, revnih, zato se mnogo žensk odloči za nadomestno materinstvo zaradi možnosti izboljšanja finančnega stanja in izboljšanja življenja nasploh. V nekaterih primerih revne Indijke v nadomestno materinstvo silijo celo moške, ki rešitev iz dolgov vidijo v tem, da trebuh svoje žene oddajo v najem (Roy 2010, 102–110).

7.3 Velika Britanija

V Veliki Britaniji je dovoljena le nekomercialna oblika nadomestnega materinstva, vendar pod pogojem umetne oploditve in pisne pogodbe, ki pa ni iztožljiva. Od leta 2010 lahko za premagovanje brezotročnosti nadomestno materinstvo koristijo tudi samske ženske in istospolni partnerji (Weber 2012d, 36–37). Zaradi pomanjkljivosti zakona o nadomestnem materinstvu in posledično zaradi neiztožljive pogodbe starša naročnika ne moreta uporabiti nobenih pravnih sredstev proti nadomestni materi v primeru, če ta otroka po porodu ne želi izročiti, tudi v primeru gestacijske oblike, kjer sta oba naročnika genetsko povezana z otrokom (Childlessness Overcome Through Surrogacy).

Britanski zakon The Surrogacy Arrangements Act 1985 prepoveduje komercialno nadomestno materinstvo, čeprav za enkrat še brez kazenskih sankcij (Charo 1990, 102). Zakon določa, da je plačilo nadomestnim materam v Veliki Britaniji nezakonito, poleg tega je prepovedano tudi kakršno koli medijsko oglaševanje v zvezi z nadomestnim materinstvom (Brazier in drugi 1997, 625–626). Nadomestna mati je upravičena le do povračila dejanskih oziroma zdravstvenih stroškov, ki so nastali med nosečnostjo. Medtem ko britanski Urad za umetno oploditev in embriologijo dovoli, da se ženskam v maternico vstavita dve oplojeni jajčeci, druge države vedno bolj uveljavljajo vstavitve le enega oplojenega jajčeca v maternico. Britanski zakon določa, da tudi če otrok ni genetsko povezan z materjo, je njegova mati tista, ki ga nosi. Slednje velja za večino zahodnih držav (Roy 2010, 101–102). Se pravi, za mater se smatra tista, ki je otroka rodila, kar velja tudi pri oploditvi z biomedicinsko pomočjo, oče pa je materin mož. Pri nadomestnem materinstvu ženska postane mati le, če otroka posvoji. Prav tako se moški smatra kot oče otroka, ki je spočet z biomedicinsko pomočjo, razen v primeru, ko oče ne privoli v umetno oploditev (Predlog družinskega zakonika 2009). The Human Fertilisation And Embryology Act 1990 med drugim določa, da

se otrok šteje kot otrok zakoncev v primeru, da sta nameravana starša oziroma naročnika poročena in stara najmanj 18 let (Brazier in drugi 1997, 625–626).

7.4 Francija

Francija je ena od držav, ki prepovedujejo nadomestno materinstvo. Francoska zakonodaja prepoveduje vse pogodbe, ki vsebujejo dogovore o spočetju oziroma nosečnosti za drugo osebo (Legifrance 2006, art. 16–7). Sklep sodišča je izenačil plačano spolnost in seksualno trgovino s suženjstvom in najemanjem trebuhov (Roy 2010, 108). Nadomestno materinstvo je v Franciji tako prepovedano od leta 1991. Zakon določa, da so tiste pogodbe, katerih predmet je spočetje ali nosečnost za drugo osebo, nične, kršitve pa se strogo sankcionirajo. V primeru, ko je za spočetje otroka potrebna pomoč darovalca, se med otrokom in darovalcem ne sme vzpostaviti pravna vez materinstva oziroma očetovstva. S tem se biološki oče oziroma mati odpove dolžnostim ter pravicam do otroka (Predlog družinskega zakonika 2009).

V primeru, ko sta se francoskima staršema s pomočjo nadomestne matere iz ZDA rodili dvojčici, je francosko prizivno sodišče po dolgotrajnih sodnih postopkih očetu in materi naposled le priznalo starševske pravice, ne pa tudi francoskega državljanstva deklicama (Bertilotti 2012). Tukaj se kaže strogo zavračanje nadomestnega materinstva. Zaradi nasprotovanja nadomestnemu materinstvu so v Franciji vložili tudi peticijo, saj so pobudniki trdili, da nadomestno materinstvo odpira pot do različnih oblik zlorab, tudi če bi bilo dovoljeno pod strogimi pogoji. Nasprotniki poudarjajo, da trpljenje neplodnih parov ne bi smelo biti opravičilo za to, da bi pod vprašaj postavili temeljna vodila človeške družbe. Kljub javnemu nasprotovanju strokovnjakov, pisateljev, pravnikov in medicinskih delavcev so v Franciji prisotni tudi zagovorniki nadomestnega materinstva. Po rezultatih javnomnenjske raziskave naj bi 61 % Francozov podpiralo nadomestno materinstvo (Marn 2009b, 44–46). Prepoved je tako utemeljena na različnih moralnih in etičnih problemih. S prepovedjo nadomestnega materinstva preprečujejo možnosti trgovanja z otroci med neplodnimi pari in nadomestno materjo, preprečujejo izkoriščanje nadomestnih mater, ki se morajo po porodu odreči starševskim pravicam, ter ščitijo interese otrok (Bertilotti 2012).

7.5 Ukrajina

Ukrajina je ena od redkih držav, kjer so različne oblike asistiranih reproduktivnih tehnologij popolnoma zakonite. Od leta 2002 je gestacijsko nadomestno materinstvo, ki ga urejata Družinski zakonik ter Odlok 771 Ministrstva za zdravje, pravno dopustno tudi v Ukrajini. 123. člen Družinskega zakonika ureja pripadnost otroka, rojenega s pomočjo oploditve z biomedicinsko pomočjo (OBMP). V primeru, da je partnerka oplojena z OBMP s pisnim soglasjem partnerja, se ta šteje za očeta rojenega otroka. Če sta spolni celici obeh partnerjev preneseni v telo druge ženske, se kot starša rojenega otroka legalno štejeta oba partnerja. Obstaja tudi možnost, da nadomestna mati le daruje svoje jajčne celice, ki jih oplodi partner druge ženske, v katero se nato prenese oplojena jajčna celica. V tem primeru za starša otroka veljata oba partnerja (IRTSA 2014). Takšna ureditev nameravam staršem oziroma naročnikom omogoča, da postanejo starši od trenutka otrokovega spočetja, kar nakazuje, da je nadomestna mati že od spočetja otroka brez starševskih pravic. Nadomestno materinstvo se v Ukrajini izvaja le za pare, ki se soočajo z biološko okvaro oziroma oviro, ki onemogoča spočetje otroka. Nadomestno materinstvo je nedovoljeno v primerih, ko bi se zanj odločili pari iz povsem socialnih razlogov. Čeprav ukrajinska zakonodaja ne vsebuje prepovedi nadomestnega materinstva za samske osebe, istospolne partnerje ali pare, ki živijo v zunajzakonski zvezi, se nadomestno materinstvo v praksi izvaja večinoma le za pare v zakonski zvezi. Nadomestna mati v Ukrajini mora biti stara najmanj 18 let ter mora imeti vsaj enega zdravega biološkega otroka. Poleg tega, da mora biti nadomestna mati v dobrem zdravstvenem stanju, se mora znati spopadati tudi s čustveno platjo nadomestnega materinstva, pri čemer ji pomaga tudi usposobljen psiholog. Ukrajina je ena izmed držav z najbolj priljubljenim in človeku prijaznim zakonom, ki ureja področje nadomestnega materinstva, podprtega s profesionalno medicinsko, pravno in psihološko pomočjo, ki ljudem lajša pot do starševstva (Danchenko 2013).

7.6. Slovenija

Leta 1977 je bil sprejet Zakon o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok (ZZUUP, 1. člen), ki določa, da morajo biti ženski in moškemu dostopne vse možnosti, s katerimi se jima v okviru zdravstvenega varstva pomaga uresničiti pravico do svobodnega odločanja o rojstvu otrok, ki jo zagotavlja Ustava Republike

Slovenije (Ustava RS, 55. člen). Zaradi pomanjkljivosti ZZUUP je leta 2000 v veljavo stopil nov Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB), ki je razveljavil 31. do 37. člen ZZUUP. Prejšnji zakon se ni dotikal tematike nadomestnega materinstva, ZZNPOB pa ga obravnava oziroma izrecno prepoveduje, saj določa, da ženska, ki namerava otroka po rojstvu odplačno ali neodplačno prepustiti tretji osebi, ni upravičena do oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB, 7. člen).

Nadomestno materinstvo v Sloveniji ni izrecno prepovedano, prepovedana oziroma kazniva je le biomedicinska pomoč pri njegovi izvedbi, čeprav ga je v praksi zaradi slovenske zakonodaje zelo težko izvesti. ZZNPOB določa, da se za prekršek z denarno kaznijo kaznuje pravna oseba ali oseba, ki sodeluje v skupini biomedicinskih strokovnjakov, ki opravi postopek OBMP zaradi nadomestnega materinstva (ZZNPOB, 43. in 44. člen). Tudi Kazenski zakonik (KZ-1, 121. člen) se dotika teme nadomestnega materinstva, ko določa, da kaznivo dejanje nedovoljenega posega v nosečnost stori tisti, ki protipravno opravi postopek oploditve z biomedicinsko pomočjo zaradi nadomestnega materinstva, storilec pa se kaznuje z zaporem do treh let. Gestacijsko obliko nadomestnega materinstva, kjer bi bila nadomestna mati oplojena s spolnimi celicami naročnikov, bi bilo v Sloveniji zelo težko doseči, saj je zaradi predvidenih kazni malo verjetno, da bi bil zdravnik pripravljen tvegati in sodelovati pri posegih OBMP, katerih cilj bi bil nadomestno materinstvo. Poleg tega je do postopkov OBMP upravičen le par, ki zanositve ne more doseči s spolnimi odnosi (ZZNPOB, 5. člen). Po drugi strani bi do tradicionalne oblike nadomestnega materinstva lahko prišlo na podlagi dogovora med heteroseksualnim parom ter bodočo nadomestno materjo, pri čemer bi ta po rojstvu otroka dala paru v posvojitev. Otrok bi moral biti spočet na naraven način oziroma s spolnim odnosom bodočega očeta in nadomestne matere. Dogovor med parom in nadomestno materjo temelji le na zaupanju, zato obstaja možnost, da si nadomestna mati premisli in otroka po rojstvu obdrži zase (Weber 2012c, 898–899).

V Sloveniji obstaja nemalo otrok, ki odraščajo v načrtovanih istospolnih družinah, kjer sta istospolna partnerja otroka dobila s pomočjo umetne oploditve ali nadomestnega materinstva, vendar natančnih statističnih podatkov o tem še ni (Urek 2005, 163).

Obstajajo tudi primeri, ko se neplodni ali istospolni partnerji odločajo za rojstvo s pomočjo nadomestne matere v tujini, vendar se kmalu zatem pojavi problem, ko se otroci s staršema oziroma naročnikoma vrnejo v Slovenijo. Zaradi načelne prepovedi nadomestnega

materinstva v Sloveniji otroci ne morejo pridobiti državljanstva Republike Slovenije, temveč le trimesečni vizum, vendar obstajata že dve pravnomočni odločbi sodišč v prid otroku, tako da se stvari po besedah univerzitetne diplomirane pravnice, magistre ter doktorice pravnih znanosti, Nane Weber, izboljšujejo (Štok 2012).

8 Sklep

Ob proučevanju literature sem se seznanila z različnimi mnenji, predpostavkami, posledicami ter oblikami nadomestnega materinstva in si o tem na podlagi prebranega oblikovala svoje mnenje. Čeprav ima nadomestno materinstvo mnogo negativnih plati, vseeno ne smemo zanemariti pozitivnih. S pravilnim načinom reguliranja nadomestnega materinstva lahko preprečimo veliko zlorab, ki se pojavljajo v državah, kjer nadomestno materinstvo ni ustrezno pravno regulirano. Vsak človek ima pravico do reprodukcije in avtonomnega razpolaganja s svojim telesom, zato menim, da bi nadomestno materinstvo moralo biti dopuščeno – pod strogimi pogoji, da ne bi prišlo do zlorab. Dr. Tea Logar trdi, da moramo pravico odraslih žensk do odločanja o svojem telesu ter rojstvu otrok spoštovati, ob tem pa se bolj nagiba k neplačani oziroma altruistični obliki nadomestnega materinstva, saj je tako bolj verjetno, da je odločitev nadomestne matere avtonomna in brez prisile (Logar 2014).

Zelo pogosto je v državah, kjer nadomestno materinstvo ni regulirano, med drugim prisoten strah, da bo nadomestna mati po porodu želela obdržati otroka. Tudi v državah, kjer imajo regulirano nadomestno materinstvo, ne more nihče zagotoviti, da si nadomestna mati ne bo premislila in po rojstvu obdržala otroka, zaradi tega tudi Odbor za etiko pri Svetu Evrope odsvetuje izvajanje nadomestnega materinstva. Dr. Tea Logar meni, da če bi kdaj prišlo do legalizacije nadomestnega materinstva v Sloveniji, bi v primeru, če bi nadomestna mati želela obdržati otroka, Slovenija, in tudi ostale države, morala ugotoviti ničnost pogodbe in hkrati zagotavljati močno institucionalno mrežo, ki bi že pred podpisom pogodbe nudila strokovno svetovanje in evalvacijo s ciljem, da bi bilo takšnih primerov čim manj (Logar 2014).

V nekaterih državah je nadomestno materinstvo urejeno in dovoljeno le za heteroseksualne pare, homoseksualni pari pa so iz tega izključeni. Nadomestno materinstvo je v nekaterih primerih edini način, da homoseksualni partnerji dobijo otroka, zato se mi zdi nepravilno, da v določenih državah omejujejo nadomestno materinstvo le na heteroseksualne pare. Strinjam se s trditvijo dr. Tee Logar (Logar 2014), da bi morale biti pravice homoseksualnih in heteroseksualnih parov v zvezi z rojstvom ali posvojitvijo otrok izenačene.

Strinjam se z mnenji dr. Tee Logar in dr. Nane Weber, da bi Slovenija morala dovoljevati gestacijsko obliko nadomestnega materinstva, vendar pod strogim nadzorom ter pod

določenimi pogoji, ki bi veljali tako za nadomestno mati kot za starša naročnika. Pri tej obliki bi bila oba nameravana starša lastnika genetskega materiala, ki bi ga vstavili v maternico nadomestne matere. Dovoljena bi morala biti tudi tradicionalna oblika nadomestnega materinstva, pri katerem bi vsaj eden od staršev naročnikov prispeval svojo spolno celico, nadomestna mati pa bi v tem primeru darovala svojo jajčno celico ter »posodila« maternico. Po rojstvu otroka bi se vse starševske pravice morale prenesti na nameravana starša, razen v primeru, da se vsi udeleženci prek pogodbe dogovorijo drugače.

Obe obliki nadomestnega materinstva bi morali biti neplačljivi, saj bi se tako izognili zlorabam, konfliktom in etičnim problemom. Vsi medicinski stroški, nastali v času nosečnosti, bi morali biti pokriti z obveznim zdravstvenim zavarovanjem, ostale stroške pa bi nosila nameravana starša. Pred pričetkom postopka nadomestnega materinstva bi morala biti sklenjena pisna pogodba, ki bi jo morali strogo upoštevati vsi vpleteni. Pogodba bi morala biti sestavljena tudi v primeru, če bi svojo maternico in/ali genetski material posodila znanka ali sorodnica. Za vse udeležence bi morali veljati določeni pogoji, pri čemer se strinjam z dr. Nano Weber (Weber 2012c, 911), da bi tako nadomestna mati kot nameravana starša morali biti zdravi in polnoletni, pri tem pa bi morala biti določena tudi najvišja starost. Poleg tega bi nameravana starša morala imeti urejene stanovanjske in finančne razmere. Ne strinjam se popolnoma s trditvijo dr. Nane Weber, da bi pogoj za pristop k nadomestnemu materinstvu moral biti tudi ta, da je nadomestna mati že rodila svojega živorojenega in zdravega otroka, pri katerem je porod potekal brez težav (Weber 2012c, 911). Nadomestna mati gre zavestno v to, da otroka ne bo smela obdržati, tudi če še ni rodila svojega genetskega otroka, poleg tega bi že takoj na začetku morala biti seznanjena z vsemi možnimi posledicami, tudi psihičnimi. Prezem otroka po porodu bi moral biti obvezen za nameravane starše, tudi v primeru bolezni otroka. Lahko bi ga obdržala nadomestna mati, če bi se vsi trije, se pravi nadomestna mati in nameravana starša, strinjali. V izogib nesporazumom in morebitnim sodnim sporom bi morala biti vsa razmerja oziroma obveznosti in pravice naročnikov, nadomestne matere in otroka natančno definirane z medsebojno pogodbo.

Ob prebiranju literature o nadomestnem materinstvu se mi je porajalo vprašanje, katera oblika nadomestnega materinstva je po svetu najpogostejša in zakaj. O tem ne obstajajo natančni statistični podatki, zato na podlagi prebranega predvidevam, da je najpogostejša oblika gestacijska, saj verjetno večina nameravanih staršev želi biti genetsko povezanih z otroki.

Poleg tega nadomestna mati svojo maternico le »posodi« in ne daruje svojega genetskega materiala, zato ne obstaja nobena genetska povezava med njo in otrokom. Prisotni so tudi primeri, ko nobeden od nameranih staršev ni ploden in sta za spočetje otroka potrebni spolni celici anonimnih darovalcev ter maternica nadomestne matere. V takšnih primerih zagovarjam posvojitvev otroka, saj je preveč otrok brez staršev, ki potrebujejo dom in družino.

9 Literatura

1. Bertilotti, Laura. 2012. The prohibition of surrogate motherhood in France. *Journal of International Law and Politics*, 31. januar. Dostopno prek: <http://nyujilp.org/the-prohibition-of-surrogate-motherhood-in-france-2/> (9. marec 2014).
2. Better Health Channel. 2014. *Surrogacy*. Dostopno prek: [http://www.betterhealth.vic.gov.au/bhcv2/bhcpdf.nsf/ByPDF/Surrogacy_the_issues/\\$File/Surrogacy_the_issues.pdf](http://www.betterhealth.vic.gov.au/bhcv2/bhcpdf.nsf/ByPDF/Surrogacy_the_issues/$File/Surrogacy_the_issues.pdf) (19. januar 2014).
3. Bilkes, Lawrence in Arthur Miskin. 2012. *Surrogate Gestational Motherhood*. Dostopno prek: <http://reformedresource.net/index.php/pregnancyreproduction/116-surrogate-gestational-motherhood-.html> (1. december 2013).
4. Brazier, Margaret, Alastain Campbell in Susan Golombok. 1997. Surrogacy: review for the UK Health Ministers of current arrangements for payments and regulation. *Human Reproduction Update* 3 (6). Dostopno prek: <http://humupd.oxfordjournals.org/content/3/6/623> (16. marec 2014).
5. Cannon, Tim. 2009. Surrogacy: a black-hole for children's rights. *The Australian Family Association* 30 (2). Dostopno prek: <http://www.family.org.au/qld/Surrogacy%20-%20a%20black-hole%20for%20children%20s%20rights%20AFA%20Journal%202009.pdf> (30. januar 2014).
6. Charo, R. Alta. 1990. Legislative Approaches to Surrogate Motherhood. V *Surrogate Motherhood. Politics and Privacy*, ur. Larry Gostin, 88–119. Bloomington: Indiana University Press.
7. CLEDP. *What is Gestational vs Traditional Surrogacy*. Dostopno prek <http://www.cledp.com/what-is-gestational-vs-traditional-surrogacy.html> (30. november 2013).
8. Danchenko, Olga. 2013. *Surrogacy Law in the Ukraine*. Dostopno prek: <http://globalivf.com/2013/04/29/surrogacy-law-in-the-ukraine/> (10. februar 2014).

9. Encyclopedia.com. 2013. *The Case of "Baby M" and the New Reproductive Technologies*. Dostopno prek: <http://www.encyclopedia.com/doc/1G2-3468303177.html> (5. november 2013).

10. Footen Bromfield, Nicole in Karen Smith Rotabi. 2012. The Decline in Intercountry Adoptions and New Practices of Global Surrogacy: Global Exploitation and Human Rights Concerns. *Journal of Women and Social Work* 27 (2). Dostopno prek: <http://aff.sagepub.com/content/27/2/129> (1. december 2013).

11. Goleman, Daniel. 1987. Motivations of Surrogate Mothers. *New York Times*, 20. april. Dostopno prek: <http://www.nytimes.com/1987/01/20/science/motivations-of-surrogate-mothers.html?pagewanted=all&src=pm> (3. januar 2014).

12. Hammons, Stacy A. 2008. Assisted Reproductive Technologies: Changing Conceptions of Motherhood? *Journal of Women and Social Work* 23 (3). Dostopno prek: <http://aff.sagepub.com/content/23/3/270> (30. november 2013).

13. IRTSA. 2014. *Legislation of Ukraine*. Dostopno prek: <http://www.irtsa.com.ua/en/legislation/ukraine.html> (6. februar 2014).

14. It's Conceivable. 2014. *Surrogacy Options for Gay Couples: In Search of a Womb of One's Own*. Dostopno prek: <http://itsconceivablenow.com/surrogacy/> (17. januar 2014).

15. Jadva, Vasanti, Susan Golombok, Clare Murray, Emma Lycett in Fiona MacCallum. 2003a. Surrogacy: The experience of commissioning couples. *Human Reproduction* 18 (6). Dostopno prek: <http://humrep.oxfordjournals.org/content/18/6/1334.full.pdf+html?maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=surrogate+mother+motivation&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT> (5. januar 2014).

16. --- 2003b. Surrogacy: the experiences of surrogate mothers. *Human Reproduction* 18(10). Dostopno prek: <http://humrep.oxfordjournals.org/content/18/10/2196.full.pdf+html?>

maxtoshow=&hits=10&RESULTFORMAT=&fulltext=surrogacy&searchid=1&FIRSTINDEX=0&resourcetype=HWCIT (3. januar 2014).

17. *Kazenski zakonik* (KZ-1-UPB2). Ur. l. RS 50/2012. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO5050> (3. april 2014).
18. Keefer, Amber. 2013. *Problems With Surrogate Mothers*. Dostopno prek: <http://www.livestrong.com/article/117026-problems-surrogate-mothers/> (29. januar 2014).
19. Legifrance. 2006. *Civil Code*. Dostopno prek: http://www.legifrance.gouv.fr/content/download/1950/13681/version/3/file/Code_22.pdf (11. februar 2014).
20. Logar, Tea. 2009. Nadomestno materinstvo in izkoriščanje žensk. V *Bioetika – 2. Filozofski simpozij: program in zbornik povzetkov*, ur. Luka Omladič, 13–14. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani.
21. --- 2012. *Ljudje kot sredstva. Izkoriščanje v osebnih odnosih*. Ljubljana: Založba Krtina.
22. --- 2014. Intervju z avtorico. Ljubljana 24. maj 2014.
23. Macklin, Ruth. Is There Anything Wrong with Surrogate Motherhood. An Ethical Analysis. V *Surrogate Motherhood. Politics and Privacy*, ur. Larry Gostin, 137–150. Bloomington: Indiana University Press.
24. Markens, Susan. 2007. *Surrogate Motherhood and the Politics of Reproduction*. Berkeley: University of California Press.
25. Marn, Urša. 2009a. Kaj je nadomestno materinstvo? *Mladina* (22). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/47305/kaj-je-nadomestno-materinstvo/> (20. november 2013).
26. --- 2009b. Maternica v najem. *Mladina* (22). Dostopno prek: <http://www.mladina.si/47335/maternica-v-najem/> (14. junij 2014).

27. McKee, Phoebe. 2010. *Surrogacy - A Background*. Dostopno prek: <http://www.mtholyoke.edu/~mckee20p/classweb/surrogacypm/surrogacy2.html> (3. december 2013).
28. Meyer, Michael J. 1990. The Idea of Selling in Surrogate Motherhood. *Public Affairs Quarterly* 4 (2). Dostopno prek: <http://www.jstor.org/stable/40435744> (14. junij 2014).
29. Purdy, Laura M. 2006. Surrogate Mothering: Exploitation or Empowerment? V *Bioethics. An Anthology*, ur. Helga Kuhse in Peter Singer, 90-99. Oxford: Blackwell Publishing.
30. Ragone, Helena. 1996. Surrogate Motherhood and American Kinship. *American Ethnologist* 23 (2). Dostopno prek: <http://anthropology.msu.edu/anp201/files/2011/06/201-4-Surrogate-Motherhood-and-American-Kinship-by-Helena-Ragone.pdf> (26. julij 2014).
31. Roy, Modhumita. 2010. *Made in India. Eseji o razredu, spolu in kulturi*. Ljubljana: Založba /*cf.
32. Sera, Jean M. 1997. Surrogacy and Prostitution: A Comparative Analysis. *Journal of Gender and the Law* 5 (2). Dostopno prek: <http://digitalcommons.wcl.american.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1241&context=jgspl> (27. januar 2014).
33. Sherwood, Alison. 2012. *Surrogacy laws in the United States*. Dostopno prek: <http://www.jsonline.com/news/health/163772546.html> (21. marec 2014).
34. Surrogacy. 2014. Is surrogacy legal in UK? Dostopno prek: <http://www.surrogacy.org.uk/FAQ1.htm> (16. junij 2014).
35. Surrogate Motherhood. 2012. *Surrogate Motherhood History*. Dostopno prek: <http://www.surrogatemotherhood.org/surrogate-motherhood-history/> (6. november 2013).

36. SurrogateMotherSolutions. *Traditional Surrogacy vs Gestational Surrogacy*. Dostopno prek: <http://www.surrogatemothersolutions.com/surrogate/traditional-surrogacy-vs-gestational-surrogacy.html> (30. november 2013).
37. Štok, Katja. 2012. *Nadomestno materinstvo: Bi kupili otroka za 70.000 dolarjev?* Dostopno prek: <http://www.rtvsllo.si/zdravje/novice/nadomestno-materinstvo-bi-kupili-otroka-za-70-000-dolarjev/285854> (15. april 2014).
38. Teman, Elly. 2010. *Birthing a Mother. The Surrogate Body and the Pregnant Self*. Berkeley: University of California Press.
39. Teršek, Andraž. 2001. Nadomestno materinstvo. *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja* 20 (15): 11.
40. Umar, Brandie. 2012. *History of Surrogacy. Surrogacy Information*. Dostopno prek: <http://www.findsurrogatemother.com/surrogacy/information/history> (7. november 2013).
41. Urek, Mojca. 2005. Lezbične in gejevske družine v Sloveniji: implikacije za socialno delo. *Družboslovne razprave* 21 (49/50): 155–174.
42. *Ustava RS*. Ur. l. RS 33/1991-I. Dostopno prek: <http://www.uradni-list.si/1/objava.jsp?urlurid=19911409> (31. marec 2014).
43. Van den Akker, Olga B. A. 2007. Psychosocial aspects of surrogate motherhood. *Human Reproduction Update* 20 (4). Dostopno prek: <http://humupd.oxfordjournals.org/content/13/1/53.full.pdf+html> (5. december 2013).
44. Vlada Republike Slovenije. 2009. *Predlog družinskega zakonika*. Dostopno prek: http://www.vlada.si/delo_vlade/seje_vlade/dnevni_redi/dnevni_redi/article/59_redna_seja_vlade_rs_dne_17_decembra_2009_6915/ (9. marec 2014).
45. Weber, Nana. 2012a. Dileme nadomestnega materinstva. *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja* 31 (44): 15–17.

46. --- 2012b. Kako obiti neplodnost. *Pravna praksa: časopis za pravna vprašanja* 31 (36): 19–20.
47. --- 2012c. (Ne)izvedljivost nadomestnega materinstva. *Pravnik: revija za pravno teorijo in prakso* 67 (11/12): 889–919.
48. --- 2012č. Nadomestno materinstvo. *Narobe* (22/23): 35–37.
49. Williams-Jones, Bryn. 2002. Commercial Surrogacy and the Redefinition of Motherhood. *The Journal of Philosophy, Science and Law*. 2. Dostopno prek: <http://jpsl.org/archives/commercial-surrogacy-and-redefinition-motherhood/> (12. julij 2014).
50. Wood, Kyle R. 1999. *In the Matter of Baby M*. Dostopno prek: <http://www.kylewood.com/familylaw/babym.htm> (6. november 2013).
51. *Zakon o zdravljenju neplodnosti in postopkih oploditve z biomedicinsko pomočjo (ZZNPOB)*. Ur. l. RS 70/2000. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO2518> (31. marec 2014).
52. *Zakon o zdravstvenih ukrepih pri uresničevanju pravice do svobodnega odločanja o rojstvu otrok (ZZUUP)*. Ur. l. SRS 11/1977. Dostopno prek: <http://www.pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO408> (6. april 2014).

Priloga A: Pogovor z dr. Teo Logar

1. Argumenti za ali proti nadomestnemu materinstvu so si povečini podobni. Večina argumentov se nanaša na nesprejemljivost iz etičnih, moralnih ter pravnih razlogov. Kakšno je vaše stališče o nadomestnem materinstvu? Ali ga podpirate? Kateri dejavniki so vplivali na vaše mnenje?

»Nadomestno materinstvo načeloma podpiram predvsem zato, ker menimo, da moramo spoštovati pravico odrasle ženske, da sama odloča o svojem telesu in rojstvu otrok. Sem pa bolj naklonjena neplačani, torej t.i. »altruistični« obliki nadomestnega materinstva, saj na ta način lažje zagotovimo, da je odločitev nadomestne matere avtonomna in brez prisile.«

2. Medtem, ko je v nekaterih državah plačevanje nadomestni materi izrecno prepovedano, je drugod dovoljeno. Nekateri kritiki trdijo, da so pri komercialni obliki nadomestnega materinstva ženske izkoriščane, njihovo telo pa instrumentalizirano. Kakšno je vaše stališče do plačljivega nadomestnega materinstva? Ali gre po vašem mnenju pri tem res za izkoriščanje žensk? Kako komentirate stališče nasprotnikov, ki nadomestno materinstvo povezujejo s prostitucijo?

»Ne strinjam se, da je komercialno nadomestno materinstvo inherentno izkoriščevalsko, če je le primerno plačano in če odločitev zanj ni posledica neposredne ali posredne prisile oz. stiske. Tudi argument o »instrumentalizaciji« telesa se mi zdi neprepričljiv: nič ni narobe, če smo ustrezno plačani za dejavnosti, ki jih izvajamo s svojim telesom, kar lahko potrdi vsak uspešen športnik, plesalec ali kovač.«

3. Drugi nasprotniki kot razlog proti nadomestnemu materinstvu navajajo tudi trgovanje z otroci. Ali se vam zdi izraz »prodaja otrok« ustrezen?

»Izraz se mi zdi popolnoma neustrezen. O prodaji bi bilo morda smiselno govoriti, če bi predpostavili, da je nadomestna mati »lastnica« otrok, genetska starša pa sta zgolj »kupca«. V tem očitku se torej skriva popolnoma neutemeljena predpostavka, da je nadomestna mati otrokov »pravi« starš, genetska starša pa sta le naključni osebi, ki pred »predajo otroka« do

njega nimata nobenih pravic. Če pa (utemeljeno) predpostavimo, da imata genetska starša do otroka vsaj toliko, če ne celo več, starševskih pravic kot nadomestna mati, očitek o prodaji otrok izgubi težo.«

4. Slovenska zakonodaja nadomestnega materinstva izrecno ne prepoveduje, prepoveduje biomedicinsko pomoč pri njegovi izvedbi. Ali bi po vašem mnenju slovenska zakonodaja morala dovoljevati nadomestno materinstvo, in če, na kakšen način naj zakonodajalec regulira to vprašanje?

»Menim, da bi Slovenija morala uzakoniti neplačano gestacijsko nadomestno materinstvo.«

5. V nekaterih državah, kjer je nadomestno materinstvo dovoljeno, je le-to dovoljeno zgolj za heteroseksualne pare. Kakšno je vaše stališče do nadomestnega materinstva pri homoseksualnih parih?

»Pravice homoseksualnih parov v zvezi z rojstvom in posvojitvijo otrok bi morale biti popolnoma izenačene s pravicami heteroseksualnih parov, zato ne bi smela biti pravica do nadomestnega materinstva nobena izjema.«

6. Znano je, da Odbor za etiko pri Svetu Evrope odsvetuje izvajanje nadomestnega materinstva zaradi stališča, da so pogodbe med starši naročniki in nadomestno materjo nične. V primeru, da pride do nadomestnega materinstva, mora imeti ženska, ki otroka donosi, pravico, da si premisli in otroka obdrži. Kako komentirate takšna stališča Odbora za etiko pri Svetu Evrope?

»O tem nimam dokončnega mnenja, saj razumem hudo stisko tako nadomestne matere kot tudi genetskih staršev v primeru, da si nadomestna mati premisli. Morda bi bila najboljša ureditev takšna, ki v takih primerih sicer ugotovi ničnost pogodbe, hkrati pa zagotavlja močno institucionalno mrežo, ki že pred podpisom pogodbe nudi strokovno svetovanje in evalvacijo s ciljem, da bi bilo takšnih primerov čim manj.«